

Adattár

Amikor 1979-ben a Nemzetközi Gyermekekévé kapcsán a néprajztudomány számba veszi mit ért el eddig a régi falusi gyermekek életmódjának, folklór és tárgyi anyagának gyűjtésében, kutatásában, szót kell ejteni Gönczi Ferencnek, a Somogyvármegyei Múzeum Egyesület egykori igazgatójának ezirányú kezdeményező tevékenységéről.

Elsősorban a Somogyi gyermek c. könyvét¹, a vele kapcsolatos gyűjtő tevékenységet, módszert szükséges méltatni.

Könyvének előszavában említi, hogy a somogyi parasztyermekek sorsának megírását már korábban az 1910-es évek derekán tervbe vette, de hivatali elfoglaltsága, a háborús események megakadályozták ebben, bár tárgygyűjtésekkel 1914 óta foglalkozott a megyében. Nyugdíjaztatása - 1922-után viszont nagy lendülettel látott neki ennek a gyűjtésnek. Mint tanfelügyelő, éveken keresztül járta a megyét.² Nap, mint nap figyelte, látta a falusi iskolákban a paraszto-
tok, pásztorok, cselédek gyermekeit, s ismerte a tanítókat, akik nehéz körülmények között igyekeztek helyt állni. A gyermektanulmány készítésének céljára 2 millió koronát kapott Gönczi s ezen külön utjain rendszeresen vásárolt a Múzeum számára is.³ A fő hangsúlyt a minél szélesebbkörű adatgyűjtésre helyezte, írói ambíciói voltak. Könyvének bevezetőjében említi, hogy e terepmunka során 767 db tárgyat is szedett össze. Ezek között szerepeltek somogyi

iskolások magukkészítette játékaik, mind a kaposvári Múzeum, mind a budapesti Néprajzi Múzeum gyűjteményét gyarapította velük. Más kimondottan csak a gyermekélettel, neveléssel kapcsolatos tárgy kevés került be a kaposvári Múzeumba. Gönczi Ferenc idejében: 1 db babásláda, 1 db rengőszék, 2 db bölcső, 2 db pólyateknő, 1 db gyermekjáróka, 2 db fógó és néhány viseletdarab /pl. gyereksapka 8 db, tarisznya 5 db, leánying néhány⁴

Viszont fényképfelvételek terén nagyszerű szervező-képességről tett Gönczi tanubizonyítást. Megszervezte dr. Gönyey Sándor somogyi körutjait, melyek során olyan sok fényképfelvétel készült többek között gyermekviselettel, neveléssel, játékkal, gyermekek által fennmaradt népszokásokkal kapcsolatosan. Ezek közül sok megjelent Gönczi könyvében. A negatívak a Néprajzi Múzeumba kerültek, a kaposvári Múzeum másolatokat kapott.

De gyűjtött és gyűjtetett Gönczi régi fénykép lemez negatívakat és fotókat is. Könyvének előszavában kiemeli, hogy Kruck Paula lakócsai tanítónő 12 db gyermekeket ábrázoló felvételt ajándékozott könyvéhez. Bekerültek máshonnan is archiv értékű felvételek, legnagyobb számban Csurgóról és környékéről, valamint Törökkoppányból. Összesen 62 lemezből 30 db gyermekeket illetve családokat ábrázol. Adatgyűjtő munkájában kezdetben széleskörű társadalmi gyűjtésre, a pedagógusok aktív közreműködésére számított.

Hagyatékában szerepel egy 1923.II.5.-i dátummal jelzett felhívás és egy 170 pontból álló kérdőív, amelynek példányait annakidején szétküldte a megyében. A felhívás néhány mondata rávilágít céljaira, az őt érdeklő témacsoportokra, de munkájának előre látható közreműködési jelentőségére is. Részleteket érdemes csak idézni: /II. Melléklet/.

"Kedves Tanító Ur! A somogyi gyermeket akarom megírni s könyvalakban kiadni. Hogy is ápolja, gondozza, neveli a nép /akár magyar, német, horvát vagy vend nemzetiségű/ az ő csemetéjét, milyen szokások, babonás hiedelmek között növekedik a nép gyermeke. Ezeket csak nagyjából ismerik még azok is, akik évtizedeken át élnek a nép között... Messzebbmenő részleteket csak azok tudnak meg, akik azt kutatják, s ezekre adatokat gyűjtenek... a népnek gyermeke körül gyakorolt szokásai pedagógusnak, orvosnak, ethnográfusnak, s a nagyközönségnek is egyaránt érdekesek és fontosak." A kérdőív kitöltéséhez gyűjtési tanácsokat is adott: Pl. "A kérdések egy részére főleg a községbeli öregebb /babonáskodó/nők, bábaasszonyok útján lehet az adatokat megszerezni. Nagyon fontos, hogy azokat a mondásokat, amelyekkel a szokásokat "ráolvasásokat" gyakorolják szó szerint, népies nyelven írjuk le." E felhívás kérte a gyermekrajzok és a gyermekélettel kapcsolatos tárgyak, fotók gyűjtését is.

Erre az igen apróbetűs 170 kérdőpontból álló kérdőívre mindössze 15 községből érkezett vissza és nem teljes értékű válasz, mint erről könyve bevezetőjében is megemlékezik Gönczi, Őt elkészerítette ez a viszonylagos érdektelenség. De munkájában továbbra is támaszkodott a helyi értelmiség képviselőire,⁵ és nagy szorgalommal látott neki a gyűjtésnek.

Külön figyelmet érdemel az az alaposság és felkészülés, ahogyan Gönczi adatgyűjtő munkáját előkészítette. Érdeklődése bizonyos problémakörök iránt szembetűnő volt. Mindenekelőtt izgatta a megyében akkorra már oly katasztrofálisra váló egykezés kérdése. Ehhez az addig megjelent somogyi vonatkozású munkákat nem idézi. A témáról ugyanis már az 1890-es évektől kezdődően cikkeztek⁶, de tüzetesen áttanulmányozta és feldolgozta a megyei statisztikákat. A népi tudatban megkísérelte tettenérni az egykezés kialakulásának, meglétének, káros hatásainak tükröződését. A gyermeklétszám korlátozásának témáját nemcsak megírni, hanem sürgősen orvosolni szeretne volna. A Népegészségügy című lapban már 1925-ben megjelent⁷ egy tanulmánya, mely a téma részletes ismertetése mellett orvoslási javaslatait is tartalmazza.⁸ Ezek a javaslatok könyvébe nem kerültek bele. A könyv bírálói leginkább az egykéről írt részt emelték ki. Pl. Gyórfy István ezt írta: "Gönczi a gyűjtésben alapos munkát végzett s a kérdés minden részletébe ala-

posan behatolt. Szélesebbkörű érdeklődésre tarthat számot munkájának az a része, mely a somogyi népnek a bő gyermekáldás elleni felfogásával és az egykével foglalkozik."

A másik lényeges terület, ami felkeltette Gönczi figyelmét, és amely iránt elsősorban külföldi források alapján tájékozódott⁹ tárgyi vonatkozása: a csecsemők és kisdedek helyei /pólateknó, függőbölcső, rengópad, bölcső/ állásokat, járásukat elősegítő eszközök /állószerk, járóka, forgó/, hordásukhoz, mezőn való tartásukhoz szükséges eszközök, módszerek. Jóllehet Gyórfy István kifogásolta, hogy a gyermekek mindennapi életével nem elég bőségesen foglalkozott Gönczi. Éppen az a rész, ahol arról olvashatunk, hogyan vitte ki gyermekeit a mezőre az asszony, hol helyezte el őket, amig dolgozott, mit adott a kezükbe, elég sokat elárult a kicsiny gyermekek veszélyekkel teli hétköznapjairól. Sokkal elnagyoltabb - s ez a kérdőívből is kitűnik - a csecsemő és gyermekviselletekről írt rész. Pl. amikor pólyateknőt akartunk felszerelni kiállításához, nem találtunk megfelelő adatokat Gönczinél.

A gyermeknevelési babonák, szokások, népköltészeti vonatkozások anyaga a teherbeeséstől kezdve a gyermekbetegségek gyógyításáig imponáló adattömeg alapján összeállított logikusan elrendezett anyag. A gyermekek önálló tevékenységéről, a faluközösség életében való részvételéről a jelesnapok szokásokról szóló fejezetek adnak részben

képet.¹⁰

Ha mai kutató veszi kezébe Gönczi könyvét, bizonyos kérdésekre mégsem kap választ. Bár megkísérelte jellemezni Gönczi a megye tájait, betelepült csoportjait, gyűjtésénél figyelembe vette ezeket¹¹ s úgy válogatta ki a községet, mégsem rajzolódtak ki a nemzetiségi és táji csoportok. A hiedelmek sokféleségének feltüntetésére törekedett sikerrel, az elterjedések körére nem volt tekintettel, adatait hiedelemkutatási, társadalmi szempontból nem értékelte. Pl. a drávamenti horvát csoportoknál, mind a Lakócsa környékieknél, mind a Bolhó és környékieknél plasztikusan kirajzolódik az Uj-Hold péntekjéhez fűződő hiedelmek, szokások köre¹², magyaroknál alig, vagy egyáltalán nem fűződik e naphoz hiedelem vagy szokás. Nem különítette el a szegényebb és módosabb rétegek különbözőségét sem. Gönczi gyűjtéséből külön kötetbe rendezte az énekes, szöveges vagy anélküli csoportos játékokat, mondókákat, kiolvasókat stb. megfelelő logikus rendszerben közölve ezek leírását, eszközeit, dallamát, szövegeit, változatait.¹³ Mindkét könyve alapul szolgált a későbbi kutatásokhoz, nemcsak a hivatásos szakemberek, de még az önkéntes gyűjtők közül többen is alapul vették munkájukban. A somogyi gyermek című művét olvasva az 1930-as évek végén 1940-es évek elején Raksányi Lajos, Ceurgón tanító művész-rajztanár kedvet kapott dél-somogyi viseletek le-

írásához, ruhaegyüttesek rajzolásához. Feljegyzései, rajzai között értékes csecsemő és gyermekviselési vonatkozások is találhatóak,¹⁴ régi családi fényképeket is megőrzött, néhány vázlata fényképek alapján készült. Tervezett viselkedőkötete végülis nem állt össze, jegyzeteit a Rippl-Rónai Múzeum Adattára számára 1970-ben eladta.

Gönczi Ferenc halála után nem sokkal az 1950-es évek elején néptáncgyűjtők programjában szerepelt gyermektáncok, gyermekmulatságok, a tánc tanulásának kérdéseiről adatok gyűjtése, táncbejegyzések.¹⁵ Ez a mozgalom inspirálta Együd Árpádot is népzenei, néptánc, népköltészeti anyag gyűjtésére, bár a gyermekjátékok nem tartoztak fő témái közé.

1962-63-ban Horváth Terézia vásárolt a kaposvári Múzeum számára Andocsón és Karádon gyermekjátékokat, feljegyzett adatokat. 1964-től kerültem Kaposvárra. Más témakörök tárgyainak beszerzésével együtt gyermekjátékok, ruhák, régi családi fényképek beszerzésére is törekedtem. A tárgyi gyarapodás nem volt jelentős¹⁶, viszont családi, iskolai fényképanyagunk jelentősen gyarapodott az évek során. Alsók, Csurgó, Sarkad, Nagymarton, Somogyacs, Szabadi, Kutas stb. községekből beszereztem illetve reprodukálásra elkértem régi fényképeket.¹⁷ 1968-ban az akkori csurgói járásban hirdettünk pályázatot iskolai szakköröknek régi fényképek gyűjtésére. Rendkívüli eredménnyel járt.

1970-ben a szuloki általános iskolások küldtek be egy albumra való régi fotót.

1967-ben a nagykanizsai Muzeuummal közösen végzett pogányszentpéteri monografikus falukutatás során közös kiadványunkba irtam egy fejezetrészt¹⁸ a gyermekjátékokról is, külön kiemelve az u.n. "játsszó", játszóhely szerepét, utalva arra, hogy a szegényebb gyerekeknek sokkal kevesebb ideje jutott a játszásra, mint a gazdagabbaknak, mert igen korán befogták őket munkára. Egy későbbi, a tojás-hímzésekkel kapcsolatos cikkemben¹⁹ szintén szóba került egy jellegzetes játszási alkalom, a husvét délutánjának szerepéről a gyermekek s a falu életében, valamint husvéttal, himestojással kapcsolatos játékokról, szokásokról.

Részletesebb adatgyűjtést Csököly, Kisbajom, Rinyakovácsi, Gige községekben végeztem egy nagyobb táplálkozási összefoglaló keretében a csecsemők és gyermekek táplálkozásáról, a nagyobbacska fiúk, lányok részvételéről a gyűjtőgyűlésben, halászásban²⁰. Ugyanitt a családi élet más vonatkozásairól is érdeklődtem: pl. hol aludtak a gyerekek, milyen butorokat készítettek nekik /pólyateknő, rengószék, bölcső, járóka, állószék/, ki nevelte őket, míg szüleik dolgoztak. Az emlékezésanyagból világossá vált, hogy az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején a katonaságot megjáró fiatalok fokozottabban kezdtek ügyelni a tisztaságra: ők maguk rendszeresen mosakodtak és nem a

moslékos dézsából, már nem engedték, hogy a kicsiny gyermek együtt aludjon az öregmamával, azt sem, hogy szájon csókolgassák őket. Ebben a törekvésekben az akkoriban szervezett gazdatanfolyamok segítették őket.

A gyermekélet tárgyainak, a velük kapcsolatos adatok gyűjtésének új lendületet adott, 1973-tól az új állandó kiállításra való felkészülés.

Gönczi Ferenc tiszteletére, a gyermeknevelési szokások gyűjtésében és feldolgozásában elért eredményeinek adózva javasoltam készülő kiállításunk tematikájába veyünk be családi élet, gyermekélet, gyermekjátékok címmel egy részt. Hogy kiegészítsük meglévő anyagunkat, felkerestem adatközlőinket, de önkéntes gyűjtőinket is kérve, hogy készítsék el gyermekkori játékaikat, illetve segítsenek a gyermekélettel kapcsolatos butorok, viselet stb. beszerzésében. Így készültek rongybabák Somogyszentpálon, Török-koppányban, Pogányszentpéteren, Berzencén, Szántódon, Lakócsán, kukoricababa Török-koppányban, csutajátékok és szalmapörgetők Balatonszentgyörgyön, faragott játékok és kéregbetlehem Pogányszentpéteren. De régi darabokat is sikerült gyűjteni. Pl. Balatonszentgyörgyön rekonstruáltattam egy olyan bábtáncoltató betlehemet, amilyennel az 1920-30-as években jártak a gyermekek. Miközben a betlehemezés adatai miatt sorra felkerestük az egykori résztvevőket, előkerült egy eredeti darab is, kb. az 1910-es évek-

ből való betlehem. Ez is bábtáncoltató, de az épülete nem kéttornyu templom, mint a későbbi időkben²¹, hanem egyszerű zsuppos, istálló formájú. Törökkoppányban az 1940-es évek végéről való faragott gyereksit hoztam be a rekonstruált játékokkal együtt.

A kiállításához felszereltem a lakócsai horvátoknál még egy pólyateknőt, eredeti berendezésével, ahogy abban a csecsemőt tartották. Lakócsán és környékén pólyálták a legtovább /1930-as években is/ teknőbe a kicsinyeket. Ugyaninnen némi rekonstrukciós kiegészítéssel 3 éves kislánynak való két teljes öltözéket és 13-14 éves eladólánynak két ünnepi ruhaegyüttesét sikerült megvennem ékszerekkel együtt. Korábbi beszerzéseimben magyar falvakból való gyermekruhák is szerepeltek pl. Csurgónagymartonból egy két-három éves fiucska egybeszoknyája, vállkendője és sapkája ugyaninnen és Somogyudvarhelyről, Somogyaszalóból, Somogyacsáról stb. egyes leány és fiucska ruhadarabot, de nem komplett viseletgarnitúrák. Gálosfáról is vásároltam német gyermekruhákat, ezek között szintén van régi anyagból, a régi szabás szerint, de 1971-ben varrt darab is. A kiállítás vezetőjében az egykori parasztgyermek életéről is szól egy összefoglaló részlet. A megnyitóval nem fejeződött be Muziumunk érdeklődése a fenti téma iránt, annál is inkább, mert önkéntes gyűjtőink körében is népszerű a gyermekélet, gyermekjátékok adatainak feljegyzése,

1966-tól kezdődően több értékes pályamunkát /megyei és országos díjakat is nyertek néhányan/ küldtek be adattárunk gyarapítására. Néhányat érdemes megemlíteni: "A bölcsőtől a sírig" - hiedelem és szokásanyag a témája, Biró Gyula Homokszentgyörgyről való dolgozatának /1966/ és Rádics Mártáéna Bizérről /1975 körül/, Gelencsér Sándor több munkájának /Néphit topográfia kérdőívei, de önálló dolgozatok is/ Nagyberkiből és környékéről. Gyermekjátékokról több gyűjtemény adott értékes leírást. Mike Györgyié Lábodról /1966/, Gaál Nagy Gáspárné Szabadiból /1971/ Simon Józsefé Balatonszentgyörgyről /1972/, Pintér Istváné Pogányszentpéterről /1976/, Pintér Pálné Kapolyról /1977/, Külön kiemelkedők Simon József /ő lett országos III. díjas/ és Pintér Pálné eleven, hiteles leírásai a szegényparaszti soru gyermekek hétköznapijairól és ünnepeiről. Ők nemcsak a kimondottan gyermektémájú dolgozataikban, de más témák /lakáskultúra, hiedelemtörténetek, mezőgazdasági munkák/ feldolgozásaiban is sokszor utalnak arra, miként vettek részt a gyermekek a felnőttek tevékenységében, munkájában, mi volt a helyük, szerepük a család életében. Mike Györgyi és Simon József dolgozata²² 1976-ban Egyedem-begyedem címmel rotaprint sokszorosításban megjelent.

1975 decemberében jelent meg Együd Árpád Somogyi népköltészet című kötete²³, ebben gyermekjátékgyűjtéseiből is bemutat néhányat, köztük altatókat, kiszámolókat, táncos,

hidas játékokat, falukerülőket. Szükszavu értékelésében jelzi, hogy egy kötetre való gyermekjáték anyaga várna még megjelenésre. Értékes felfedezése Somogyban is a Kálmány Lajos által az Alföldről már közölt fiarabolta néven ismert típus, mely a török időkből származik.

A Szennai Szabadtéri Múzeum munkálatai már eddig is, de ezután is felvetnek olyan kérdéseket amelyek a gyermeknevelés tárgyi anyagával kapcsolatosak. Már a berendezett rinyakovácsi lakóház szobájában bemutattunk egy "rendőszéket" a felszerelt pólyateknővel együtt úgy, ahogy a ház építési ideje körül lehetett. De nem mindenütt aludt külön a gyermek, hanem sokszor együtt a nagy- vagy dédmamával az ágyban. Ezért a kisbajomi lakóházba nem terveztünk külön hálóhelyet a feltételezett 1 - 1 1/2 éves gyermeknek, de jelezzük létét egy járókéval. Az 1920 körüli időszakra jellemző berendezési nagykorpádi lakóház hátsó lakószobájába bölcsővel jelezzük a későbbi időszakot. Ide egy másik típusu járókát és egy állószéket is beteszünk majd.

Végezetül ismét olyan eredményről szólok, melynek aktív részesei pályázók voltak mégpedig általános iskolás honismereti szakkörösök és főképp szakkörvezető tanáraik. 1978-ban gyermekjátékok tárgyi anyagának gyűjtésére, adatainak feljegyzésére, régi adatok alapján tárgyak rekonstrukciójára hirdettünk pályázatot. Részben azért, mert uttörőtáborok gyakorlati foglalkozásain is tanultak somogyi gyere-

kek játékkészítést, részben azért, mert egyéniségükhöz legközelebb álló téma gyűjtésén keresztül szeretnénk volna a honismereti szakreferenssel, az uttörőszervezet vezetőivel közösen megtaníttatni velük a néprajzi felderítő és feldolgozó munka módszereit. A korábban már eredményesen pályázó szakkörök mellett /Lábod, Felsőmocsolád/ eredményrel szerepeltek mások is. Számszerint tárgy, oldal leírás érkezett be. Még felnőtt pályázó is jelentkezett különösen finom kivitelű csutajátékokkal /taliccska, szék, kut, ház/.

A gyermekjáték pályázat eredményén felbuzdulva 1979-ben hasonló keretek között mai szokások tárgyai, archív féltői és leírásai szerepeltek egy újabb pályázati felhívásunkban. Ennek számszerint kevesebb tárgy volt az eredménye, de néhány különlegesség is bekerült: pl. Attaláról régi családi fotók, Somogyudvarhelyről sok eredeti tárgy is pl. paszitos véka, mátkatál, keresztelőre adott kendő s ugyanakkor szokásleírások Attaláról, Felsőmocsoládról, Nagyberkiből, Somogyudvarhelyről.

A gyermekélet kutatása nem állt a somogyi néprajzi kutatások homlokterében, Gönczi Ferenc után inkább csak az ő gyűjtéseinek kiegészítésére kellett törekedni.

J e g y z e t e k

1. Gönczi Ferenc, A somogyi gyermek. Kaposvár 1937.
Csurgói Könyvtár 312.
2. Fülöp István nevő rokonánál fennmaradt hagyatéka, annak halála után a Zalaegerszegi Göcsej Múzeumhoz került, ahonnan a somogyi vonatkozású Gönczi leveleket, jegyzeteket, kéziratokat és fotókat illetékeseségből elküldték a kaposvári Múzeumnak. Noteszei között megtalálhatók évről-évre hónap, nap megjelölésével, hogy melyik iskolában mit jegyzett fel, mint tanfelügyelő.
3. Tárgyvásárlás céljára kapott a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályától is pénzt. Iratai között fennmaradt egy levél Bátky Zsigmond aláírásával. Ebben az írásban Bátky megjelöli milyen tárgyak gyűjtését kívánják tőle /I.sz. melléklet/ - így elsősorban népművészeti értékű tárgyakat /kézimunkákat /hímzéseket, paraszti és nem takács szövéseket/ faragásokat és kerámiákat, cifra ködmönöket. Ezeket némi honorálásért a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának végezte.
4. Ehhez hozzá kell számítani a háborús veszteséget.
Leltárban szerepel 290 db játék, háborús veszteség 117 db jelenleg megvan 173 db.
5. Általában gyűjtései alkalmával első ízben legalábbis valaki elkísérte: tanító, pap, jegyző. Ugy gondolta, nagyobb bizalmuk van így a helybélieknek. Csakhogy a

lélektan törvényei szerint, sokszor egy idegenhez nagyobb bizalommal fordulnak, mint egy helybéli ismerőshöz, aki az elhangzottakat tovább adhatja.

6. Csak: Kovács Alajos: Az egyke és népszaporodás Magyar Statisztikai Szemle I.évf. 3-4. 70 - című munkáját idézi.

Lényeges somogyi vonatkozású cikkek még e témából:

Herman Antal: Néhány szó a Somogy vármegyei Egyke Bizottság alakulása alkalmából, Kaposvár 1909.

Gr. Széchenyi Imre: Az egyke. Bp. 1906. 46.

Neubauer Ferenc: Kisbirtokosaink egy-gyermek rendszere különösen Somogyban. Társadalomtudományi Szemle 1909.

7. Gönczi Ferenc: Az egyke-rendszer megszüntetésének kérdéséhez. Népegészségügy 1925.dec.15. 867.873.
8. Pl.ilyen javaslatai: a falusi tisztviselők megválasztásánál előnyben részesítsék a többgyermekes apákat; a bábák elég fizetést kapjanak, hogy ne szoruljanak rá fizetékiegészítésüket tiltott módon elintézni, általános hadkötelezettség oly módon való érvényesítése, hogy az egykeket is behívják többgyerekes családoknál pl. 3 gyerek után a lélekfölköztő megszűnjön; öröklési jog megváltoztatása oly módon, hogy 1-2 gyermekes családban ne örökölhessék a szülői vagyont.
9. Pl. Dr. H. Plos: Das kleine Kind vom Tragbett bis zum

ersten Schritt. Leipzig 1881.

Könyvében nem idézi, de jegyzetei között találhatóak rajzok.

11. Gönczi 1937. p. könyvének bevezetőjében igen elnagyoltan vázolja az elkülönülő tájegységek, táji csoportok népét. Forrásainak tévedéseit nem korrigálja pl. vendnek jelez olyan községeket is, amelyek lakói horvát eredetűek.
12. Gönczi igen sok hiedelmet idéz Bolhóról, Tótujfaluról, Lakócsánról Uj-hold pánthekéhez fűződően. E₂ a nap félig gyászünnep is volt, ilyenkor ünnepi félgyászban mentek a templomba.
13. Gönczi Ferenc, Somogyi gyermekjátékok. Kaposvár 1948.
14. Rippl-Rónai Múzeum Adattára 1201. pl. a csecsemő fászlizásának menetét is lerajzolta.
15. Pesovár Imre - Morvay Péter, Somogyi táncok. Budapest 1955.
16. 1964 között -73 között 21 db gyermekjáték, gyermekviselőt 72 db.
17. Kezdetben viselői adatok gyűjtése során vettem elő a családi fényképeket, később tudatosan igyekeztem egy-egy család fotótárát megszerezni, vagy lefotózni.
18. Kanyar J., -Kerecsényi Edit -Knézy J., Fejezetek Pogányszentpéter történetéből. Kaposvár 1967. 89. p. A gyűjtésnek csak rövid összegezése
19. Knézy Judit, Somogyi tojásdíszések. Somogyi Honismereti Híradó 1971/1 60-69.
20. Knézy Judit, A téplálkosás szokásai és rendszere Gige, Csököly, Rinyakovácsi és Kisbajom belső-somogyi községekben. SMK II. 56. p.
21. Ilyen kéttornyú templom a balatonberényiek betleheme is RR Múzeum 72. 29. l. 1-15. ilyen a Lengyel-től publikált is. /T. I. Bth. 37/1926/ 40-44.
- 22.
23. Együd Árpád, Somogyi népköltészet. Kaposvár 1976.

